ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գահիրէ

2000

MAKAR YEKMALIAN

WORKS FOR PIANO

Edited and annotated
by
HAIG AVAKIAN

Cairo
2000

ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խմբագրութիւն, ներածութիւն եւ ծանօթագրութիւն՝

ՀԱՅԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

Գահիրէ

2000

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ՝
ԳԱՀԻՐԷԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
«ՍԱԹԵՆԻԿ Ճ. ՉԱԳԸՐ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ»-ԻՆ
15, Emad El-Din street, Cairo - 11111, Egypt

Տպագրութիւն՝ «Նուպար Տպագրատուն», Գահիրէ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կու գանք խորին շնորհակալութիւնները յայտնելու Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Գահիրէի մասնաճիւղի վարչութեան եւ իր յարգելի ատենապետ տիար Պերճ Թէրզեանին, որոնք յօժարութեամբ ընդունեցին եւ ամէն դիւրութիւն ընձայեցին տպագրելու այս աշխատութիւնը:

Շնորհակալութիւն՝ Երեւանի «Չարենց» Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանի տնօրէնութեան եւ երաժշտական բաժինի գիտաշխատողներուն, որոնք տրամադրեցին մեզի Մակար Եկմալեանի ձեռագիրները:

Շնորհակալութիւն՝ բանասէր Տիգրան Գէորգեանին, լեզուական եւ խմբագրական դիտողութիւններուն համար:

Շնորհակալութիւն՝ տիար Մարտիրոս Պալեանին, հրատարակչական վերահսկողութեան համար:

Հ. Ա.

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Հայ երաժշտութեան պատմութեան ազդեցիկ դէմքերէն մէկն է երաժշտահան, խմբավար, մանկավարժ Մակար Եկմալեան (Վաղարշապատ, 1856-Թիֆլիս, 1905): Իր արուեստը կը ներկայացնէ Քրիստափոր Կարա-Մուրզա-Կոմիտաս վարդապետ երաժշտական ուղին միաւորող միջանկեալ գլխաւոր օղակը: Հայկական գեղջուկ, քաղաքային, աշուղական երգերու մշակումները՝ մենակատարներու եւ երգչախումբի համար, գործիքային փոքրաթիւ յօրինումները եւ յատկապէս իր կոթողային ստեղծագործութիւնը՝ *Պատարագը*, կը վկայեն ստեղծագործական ներհուն յուզականութեամբ օժտուած, հայկական երաժշտութեան յօրինումի ու դաշնաւորումի հարցերուն խորապէս գիտակ անհատականութիւն մը:

Եկմալեան դաշնակի համար յօրինած է սակաւաթիւ երկեր՝ որոնք լաւագոյն կերպով կ'արտայայտեն երաժշտահանին ստեղծագործական լեզուին զարգացումը եւ յօրինողական մտայղացումները: Ցարդ, անոնցմէ միայն երկուքը՝ *Գիշերերգ* (*Nocturne*) եւ *Մամթել*, արժանացած են տպագրութեան: Եկմալեանի դաշնակի երկերը՝ բացի քանի մը պատահական կատարումներէ, լայն հասարակութեան մնացած են անծանօթ: Անոնց կարեւորութիւնը՝ իբրեւ հայկական դաշնակի գրականութեան զարգացումի կարեւոր փուլերէն մէկը, անիրաւացիօրէն անտեսուած է մեր երաժշտութեան պատմութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններուն եւ դասագիրքերուն մէջ:

Եկմալեանի դաշնակի ստեղծագործութիւնները կարելի է ստորաբաժնել երկու գլխաւոր խումբի.

ա.-Սկզբնական շրջանի յօրինումներ՝ որոնց համար ուղեցոյց հանդիսացած են եւրոպական վիպապաշտական դպրոցի արտայայտչական եւ արհեստավարժական (technique) նուաճումները:

բ.-Հասուն շրջանի յօրինումներ-մշակումներ՝ ուր երաժշտահանը ձգտած է յայտնաբերել հայկական երաժշտութեան բնորոշ գրելաոճ:

Առաջին խմբաւորումին յարող ստեղծագործութիւններն են.

ԳԻՇԵՐԵՐԳ

Առաջին անգամ տպագրուած է 1892 թուականին, Թիֆլիսի մէջ: Երկրորդ անգամ կը հրատարակուի 1971-ին, Երեւանի մէջ (տե՛ս *Կոնցերտային պիէսներ դաշնամուրի համար*, կազմող եւ խմբագիր Ա. Ամբակումեան, Երեւան, 1971, էջ 40-45):

Գրուած է Գիշերերգի դասական եռամաս կառուցուածքով՝ քնարական, երգային առաջին մաս (հատածներ 1-36), աշխոյժ ու յագեցած միջին մաս (հատածներ 37-58), քատանսային կապող մաս (հատածներ 58-67), առաջին մասին փոփոխակային կրկնութիւն՝ հարստացած ոլորագիծ ելեւէջումներով (հատածներ 68-106) եւ վերջաբան (հատածներ 106-113):

Մեղեդիի եւ դաշնակումի ինքնաբուխ բնահոսութիւնը, քնարական անմիջականութիւնը, կառուցուածքային յստակութիւնը խօսուն փաստեր են Սբ. Փեթերսպուրկի ուսանողական շրջանին Եկմալեանին ձեռք բերած յօրինողական ամուր զինուածութեան:

Հակառակ գերիշխող եւրոպական մտածելակերպին, ստեղծագործութիւնը իր ժամանակին կը գտնէ սիրալիր ընդունելութիւն: Փորձելով բացատրել այս երեւոյթին պատճառները, երաժշտագէտ Նիկողոս Թահմիզեան կը նշէ՝ թէ Կիլիկեան հայկական պետականութեան անկումէն ետք, հայերը կտրուեցան քրիստոնէական նոր կեդրոններէն եւ ինկան արեւելեան ցեղերու հեղձուցիչ լուծին տակ: Հետեւաբար, «Հայ երաժշտարուեստը 19-րդ դարի սկզբներից ուղղակի խեղդուելով օդի ու լոյսի պակասից, դարակէսերին կենսապահպանման բնազդով նոյնիսկ մեքենաբար հակւում էր դէպի եւրոպական ձեւերը» (Նիկողոս Թահմիզեան, *Մակար Եկմալեան, կեանքն ու ստեղծագործութիւնը*, Երեւան, 1981, էջ 55-56):

ԵՐԳ ԱՌԱՆՑ ԽՕՍՔԻ

Թէեւ Թուականը յայտնի չէ, բայց ելլելով երաժշտական ոճէն, պէտք է ենթադրել՝ որ *Գիչերերգ*ին ժամանակակից յղացում մըն է:

Դարձեալ եռամաս կառուցուածքով պարզ ու գողտրիկ մանրանուագ մըն է, ուր կը գերիշխէ երգչախմբային-գծային մտածելակերպը, մշտադալար դաշնակումային (harmonique) զարգացումով:

Երկրորդ խմբաւորումի ստեղծագործութիւններէն ոչ մէկուն ստոյգ Թուականը կարելի եղաւ ճշտել: Անոնք կը բնորոշուին երգչախմբային-գծային հիւսուածքով, կուռ հնչածաւալով: Մնալով միաձայն-դաշնակումային (homophone-harmonique) ծիրին մէջ՝ ձայներու գծային յարաբերութիւնները եւ իրենց սահուն ձայնատարութիւնը, երբեմն, ի յայտ կը բերեն բազմաձայն (polyphonique) հետաքրքրական լուծումներ: Այս մշակումներուն մէջ, կշռութա-ելեւէջային ու արտայայտչական ոլորտը սերտօրէն կառչած է բուն մեղեդիին, որ եԹէ մէկ կողմէ կը նպաստէ երաժշտութեան հարազատ վերարտադրումին, միւս կողմէ, սակայն, չի ձգտիր բացայայտել մեղեդիին ներքին, անյայտ ծալքերը, երբեմն առաջ բերելով որոշ բովանդակային միօրինակութիւն: Այնուամենայնիւ, ներդաշնակումի հմուտ լուծումներով, նրբաքանդակ շարահիւսութեամբ, հիւսուածքային պարզութեամբ ու յղկուածութեամբ, հայկական բնատոհմիկ երաժշտութեան ակունքներէն բխած իւրայատուկ յղացքով, այս երկերը կը հասնին ընհուպ մինչեւ Կոմիտաս վարդապետի նախաշեմը: Այս խմբակը կ'ընդգրկէ հետեւեալ ստեղծագործութիւնները.

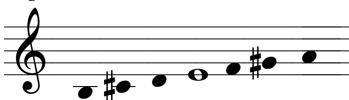
ՀԵՐԻՔ ՈՐԴԵԱԿՔ

Յայտնի դերասան ու բեմադրիչ Մարտիրոս Մնակեան՝ Տիգրան Չուհաճեանի *Լէպլէպիճի Հօր-հօր աղա* օփերէԹի հանրածանօԹ «Պիզ Քէօր օղլու» երգին կը յարմարցնէ նոր, հայրենասիրական բառեր եւ երգը՝ «Հերիք որդեակք» նոր անուանումով կը դառնայ հայ ժողովուրդի ազգային-հայրենասիրական ամենասիրուած երգերէն մէկը՝ մոռացուԹեան մատնելով բուն երաժշտահանին անունը: Իբրեւ բանաւոր աւանդուԹեամբ փոխանցուող երաժշտութիւն, անոր տարբերակները բազմիցս կը ձայնագրեն ու կը մշակեն մեր անուանի երաժշտահանները: Անոնցմէ մէկն է Եկմալեանին սոյն երկը՝ ուր դաշնաւորումը հասցէագրուած է ոչ այնքան բացայայտելու հերոսական պոռԹկումներ՝ որքան ընդգծելու ազգին հանդէպ տածուած Թաքուն սիրոյ նուիրական զգացումներ:

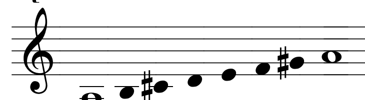
ՁԵՄ ԿՐՆԱՑ ԽԱՂԱՑ

Նուրբ ու ճկուն այս կատակերգը աչքի կը զարնէ քորէական (հատածներ 1-2, եւ այլն) եւ տեղափոխուած եամպական (հատած 4, եւ այլն) շեշտերու վարպետ յաջորդականուԹեամբ: Մեղեդին կ'ընԹանայ *մի* հիմնաձայնով երրորդ ձայնեղանակին մէջ (օր. 1) եւ դաշնաւորուած է հնգեակ ցած գտնուող *լա հարմոնիք* մեծալարին (majeur) մէջ (օր. 2), ճիշտ այնպէս՝ ինչպէս յետագային նոյն երգին այլ տարբերակը պիտի դաշնաւորէր Կոմիտաս վարդապետ (*տե՛ս* Կոմիտաս, *Երկերի ժողովածու*, առաջին հատոր, խմբագրուԹիւն Ռ. Ա. ԱԹայեանի, Երեւան, 1969, էջ 75):

Օր. 1

Օր. 2

ՊՍՏԻ ՏՂԱՑ

Պաղտասար Դպիրի *Ի ննջմանէդ արքայական* տաղի Թիֆլիսեան տարբերակի մշակումն է: Նիկողոս Թահմիզեանի ջանքերով ան քանիցս հնչած է Երեւանի ձայնասփիւռէն (*տե՛ս* Նիկողոս Թահմիզեան, նշ. աշխ.ը, էջ 106):

Երկրորդ խմբաւորումին դասուող յօրինումներուն ամենաերկարն է: Մեղեդին կը ծաւալուի կրկնակի հարմոնիք *սի* մեծալարին մէջ (օր. 3):

Կազմուած է երեք մասէ՝ որոնց կը շրջափակէ փոքրիկ նախաբան ու վերջաբան մը: Առաջին մասին մէջ (հատածներ 8-25) մեղեդին հիմնուած է հիմնաձայնէն ներքեւ գտնուող հարմոնիք քառալարին վրայ, ուր երկրորդ պարբերութեան սկիզբը (հատածներ 17-21) փորձ մը կը կատարէ չօշափել նաեւ վերի քառալարին ոլորտը: Ներդաշնակուած է մեղեդիի սուտոմինանթային ոլորտի կրկնակի հարմոնիք *մի* փոքրալարին (mineur) մէջ (օր. 4), բացի հատածներ 17-21-էն, ուր՝ մեղեդիի ժամանակաւոր վերելքին զուգահեռ, ձայնակայքը (tonalité) կը նոյնանայ մեղեդիական ձայնակայքին՝ կրկնակի հարմոնիք *սի* մեծալարին, հետ:

Երկրորդ մասը (հատածներ 26-47) բաղկացած է փոփոխակային տարբերակով կրկնուող երկու պարբերութենէ: Մեղեդին կ'ընդարձակէ իր ձայնատարածութիւնը եւ փոխադրուելով դէպի համեմատաբար ցած հնչամաս՝ կը պարփակէ երկու քառալարերը: Դաշնաւորումը միանման է մեղեդիական ձայնակայքին: Հեղինակէն չի վրիպիր դաշնակումի մանրամասնութիւններ: Այսպէս, հատածներ 33-34 եւ 43-44 միեւնոյն մեղեդիի տարբերակներն են, միեւնոյն դաշնակումային հենքով: Սակայն Եկմալեան հատած 33-ի վերջին քառորդին, բամբին (basse) կը յանձնէ եօթներորդ ձգտող հնչիւնը՝ որ զիլին (soprano) հետ կը կազմէ փոքրացած երրեակ ձայնամիջոցը եւ միասին կը լուծուին դատարկ ութեակի մէջ: Մինչ անոնց համապատասխանը հատածներ 43-44-ին մէջ կ'ընդգըրկէ սովորական S-D յարաբերութիւն:

Երրորդ մասին (հատածներ 47-66) մէջ, մեղեդին կը թաւալուի բարձր, պայծառ հնչամասին մէջ, աստիճանաբար շիջանելով եւ նահանջելով ներքեւի հնչամասին մէջ: Դաշնակումը կը տարուբերուի *սի*-ին եւ *մի*-ին միջեւ, որոնց պայքարը կը յաղթորոշուի վերջաբանին մէջ (հատածներ 67-72)՝ ի նպաստ վերջինին:

ԲԱՂԵՐ, ԴՈՒՔ ԿԱՆԱՉԵՑԷՔ

Տխրաթախիծ մեղմութեամբ տոգորուած մանրանուագ մըն է: Տարբեր հատածներու երրորդ ութերորդական ձայնանիշերուն յատկացուած շեշտերը՝ 6/8 ամանակով (mètre) երկրորդային կշռութային կերպար մը կը հիւսէ: Մեղեդին կ'ընթանայ *ֆա տիէզ* հիմնաձայնով երրորդ կողմ ձայնեղանակին մէջ (օր. 5) եւ ներդաշնակուած է հիմք ունենալով նոյն հիմնաձայնը: Յատկանշական է դաշնեակներուն (accord) մէջ երրեակային հնչիւնի յաճախակի բացթողումները:

ԲԵՐԴԻՑԸ ԴՈՒՐՍ ԵԼԱՑ ԱԼԱԳԵԱԶ ՏԵՍԱՑ

Դիւրասահ, հեշտօրօր քմայքով կը բնորոշուի այս երգը: Մեղեդիին համաձայնոյթը (mode) *լա* հիմնաձայնով երկրորդ ձայնեղանակն է (օր. 6), ուր նաեւ հիմնուած է դաշնաւորումը: Երբ մեղեդին կը տեղափոխուի դէպի երկրորդ քառալարը՝ շրջապատելով դիմող

ձայնը (*մի*), ձայնակայքը կը դառնայ մեծալար: Այսպէս, փոքրալար-մեծալար անընդմէջ զարտուղութիւնները (modulation) վառ երանգ ու մշտահոս թափ կը պարգեւեն ստեղծագործութեան:

Op. 6

ՀՈՎ ԱՐԷՔ, ՍԱՐԵՐ ՋԱՆ

Եթերային վճիտութիւն, զուլալ, երկնագեղ թափանցիկութիւն մը կը բուրէ այս ստեղծագործութեան ընդերքէն: Մեղեդին *սի* հիմնաձայնով երրորդ կողմ ձայնեղանակին մէջն է, ուր երկրորդ քառալարի էկորձն ու վերնախաղը (*ֆա* եւ *սոլ*) հանդէս կու գան ածանցուած (altéré) վիճակով (օր. 7):

Op. 7

ՃԱԽԱՐԱԿ

Ռէ հիմնաձայնով երրորդ ձայնեղանակի մէջ ընթացող կուռ ու ոլորուն մեղեդի մը (օր. 8), դաշնաւորուած նոյն հիմնաձայնական ոլորտին մէջ:

Op. 8

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Կը յատկանշուի հարուստ հնչեղութեամբ, լիարժէք դաշնեակներով եւ համեմատաբար լայն հնչամասով: Առաջին նախադասութեան մեղեդին (հատածներ 1-6) գրուած է *ֆա տիէզ* հիմնաձայնով երրորդ ձայնին մէջ (օր. 9), ուր գերակշռող դեր ունի դիմող ձայնը՝ *սին*, որով իր շուրջ կը մագնիսացնէ դաշնակումային հենքը՝ *հարմոնիք սի* փոքրալար (օր. 10):

Op. 9

Op. 10

Երկրորդ նախադասութեան մեղեդին (հատածներ 6-14) համաձուլուածք մըն է առաջին (հատածներ 6-8, 11-14) եւ երրորդ (հատածներ 9-10) ձայնեղանակներուն, որոնք միաւորուած են մէկ ընդհանուր ձայնակայքի՝ *ֆա տիէզ* մեծալարի մէջ: Հատածներ 6 եւ 10-ի սոփրանոյին բնական ձգտող հնչիւնները (*մի*)՝ հատած 8-ի ալթոյի բարձր ձգտող հնչիւնին (*մի տիէզ*) հետ կ'առաջացնեն տպաւորիչ համաձայնութային գունախաղ:

ԱՐԱԶԸ ՀԵԾՏԱՑԵԼ Ա

Յուզաթաթաւ ու վշտամորմոք արտայայտչականութիւնը կը գերիշխէ այստեղ: Մեղեդիին հենքը *սոլ* հիմնաձայնով առաջին ձայն դարձուածքն է (օր. 11), ուր եւ իրականացուած է ներդաշնակութիւնը: Համաձայնութային բնական զգացողութեամբ, Եկմալեան ձայնեղանակին հարազատ լրացում մը կատարած է թենորներուն վերնախաղը ձայնագրելով կիսվար (*մի պեմոլ*) (հատածներ 13 եւ 25):

Op. 11

ԾԱՄԹԵԼ

Աշխոյժ, կենսուրախ կշռոյթով պարերգ մըն է: Մեղեդին *ռէ* Հիմնաձայնով երկրորդ ձայնեղանակին մէջ է (օր. 12):

Օր. 12

Ներդաշնակումին Համար օգտագործուած են պարզագոյն՝ բայց առաւելապէս արտայայտիչ միջոցներ: Բաւարար է ութեակային կրկնապատկում մը (Հատածներ 1–2 եւ այլն) կամ երկրորդային գծային յպում մը (Հատածներ 9–14, ձախ ձեռք) առաջ բերելու ոճական յստակութիւն: Հիմնաձայնական փոքրալար դաշնեակներուն մէջ Հարազատօրէն բաց թողուած են երրեակային Հնչիւնը: Եթէ Հատածներ 1–2, 7–8, 15–16-ի մորտաններուն *սի*-երը վերցուած են *պեմոլ*՝ որ Համահնչիւն է Համաձայնոյթի բնուղիղ (diatonique) Հնչիւնաշարին, Հատածներ 11–13-ին *լա պեմոլ*ները բաղադրեալ (chromatique) շեղումներ են՝ որոնք կ'արտացոլեն ժողովրդական երգիչներու, նուագածուներու ու սազանդարներու նուագը: Յետագային, Կոմիտաս վարդապետ պիտի Հրաժարէր նման բաղադրումներէ:

Այսպէս, Մակար Եկմալեանի դաշնակի ստեղծագործութիւնները՝ սկսելով եւրոպական վիպապաշտական արհեստավարժութեան աւանդոյթներով, ապրեցան էական ու բարձրաթռիչ զարգացում՝ բացայայտելով Հայկական երաժշտութեան յատկորոշ կառուցուածքային ու դաշնակումային բազում ոլորտներ: Անոնք արժէքաւոր ներդրումներ են ԺԹ. դարու Հայկական դաշնակի գրականութեան մէջ, զորս Հարկ է կատարել ու լայնօրէն տարածել:

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Եկմալեան թողած է երեք աւարտուն ուրուագիծեր (esquisses) նուագախումբի մշակումի Համար: Գրած է անոնց դաշնակի մաքրագիր տարբերակը, զանոնք յետագային գործիքաւորելու Համար: Սակայն գործիքաւորումները կամ չեն իրականացուցած, կամ կորսուած են: Առաջին Հայեացքէն զարմանալի կը թուի՝ թէ Եկմալեանի նման Հմուտ երաժշտաՀան մը նուագախումբի ստեղծագործութեան մը Համար նախ գրէր անոր դաշնակի «փոխադրութիւն»-ը: Ընդունուած է Հակառակը: Սանկայն, ըստ երեւոյթին, ասիկա Սբ. Փեթերսպուրկեան դպրոցի՝ ուր երկար տարիներ ուսանած է Եկմալեան, բնայատկութիւններէն է: Գիտենք, որ նոյն դպրոցի շրջանաւարտ Ալեքսանդր Սպենդիարեան՝ *Ալմաստ* օփերան յօրինելու ժամանակ, նախ աւարտած է դաշնակի զեղջումը եւ յետոյ դիմած գործիքաւորումին (*տե՛ս* Ա. Սպենդիարով, «Ալմաստ», օպերա չորս գործողութեամբ, *Երկերի լիակատար ժողովածու*, տասներորդ Հատոր, խմբագրութիւն Գ. Բուդաղեանի, Երեւան, 1971, էջ 11):

Երեք ստեղծագործութիւններն ալ իրենց ընդարձակ կառուցուածքով, ազատ զարգացումով, ներքին բազմազանութեամբ, գունային Հարստութեամբ, Հիւսուածքի ու ձայնատարածութեան խտութեամբ, իրօք, նուագախումբի Հնչեղութիւն ունին: ԵրաժշտաՀանը չէ նշած անոնց գործիքային կազմը: Մեր կարծիքով, զանոնք կարելի է Հաւասարապէս մշակել մեծ Համանուագային (symphonique) նուագախումբի, սենեկային նուագախումբի կամ ժողովրդական նուագարաններու Համոյթի Համար:

ՀԱՅԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

Բ Ն Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

ԳԻՇԵՐԵՐԳ
NOCTURNE

Andante

poco a poco dim.

mp

Ped. ❊ Ped. Ped. ❊ Ped.

5

dolcissimo

p *simile*

❊ Ped. ❊ Ped. ❊ Ped. ❊ Ped. *simile*

9

13

17

f

p

21

25

29

33

Ped. ✻ Ped. ✻ Ped. ✻ Ped.

37 più mosso

Ped. ❊ Ped. *simile*

41 *accelerando*

crescendo

f

45 *a tempo*

p

ten.

49

crescendo

f *mf*

53 *poco accelerando*

p

❊ Ped. ❊ Ped.

58

8va

con bravura

f

Ped. ✽ Ped.

61

8va

✽

64

dim.

poco a poco riten.

67

a tempo

p

Ped. ✽ Ped.

70

8va

✽ Ped. ✽ Ped. ✽

72

8va

simile

75

8va

78

8va

80

8va

cresc.

83 8va *f*

86 8va

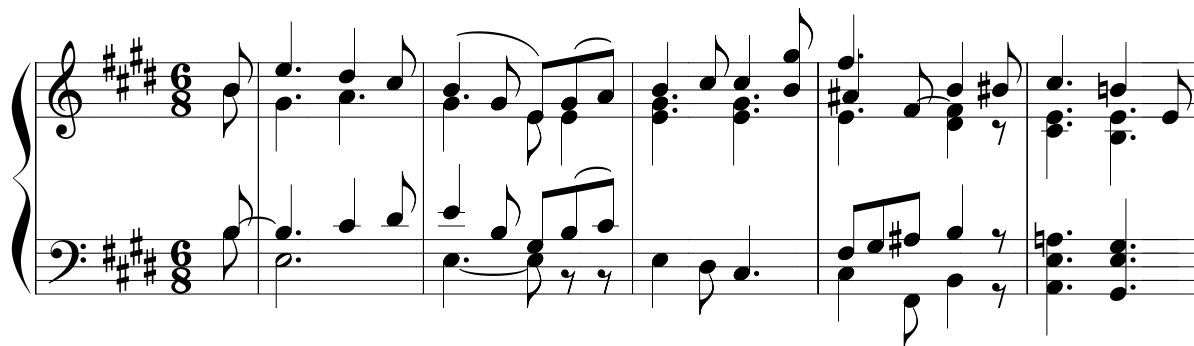
88 8va 3 3 3 3 3

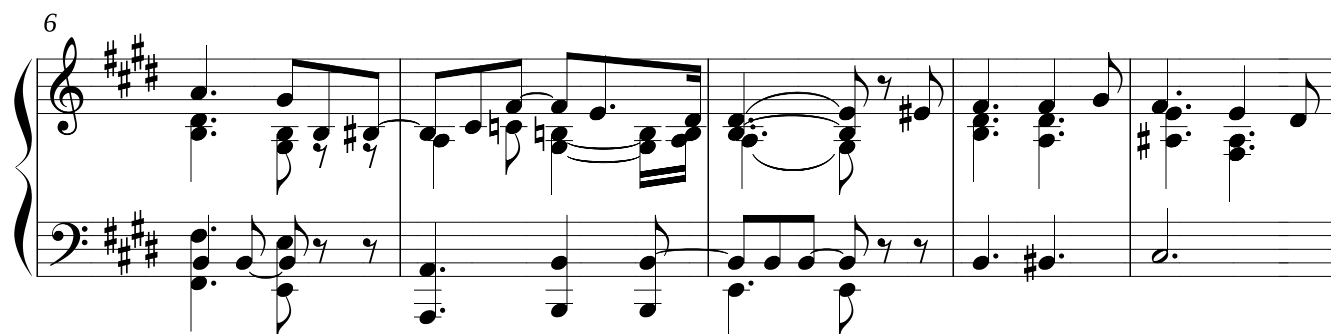
91 8va

94 1 2 3 1 2 3 4 8va 2 3 4 2 *sf*

96
8va
p
99
8va
poco a poco diminuendo
3
102
5
106
109
8va
3
2
pp

ԵՐԳ ԱՌԱՆՑ ԽՕՍՔԻ
SONG WITHOUT WORDS

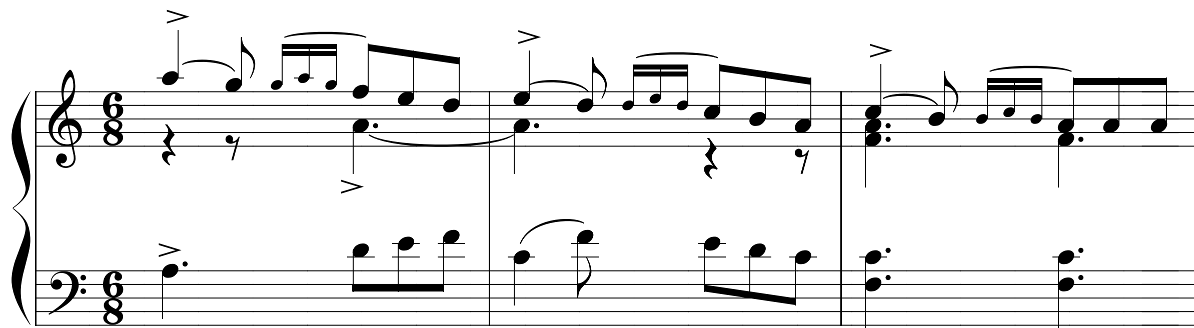

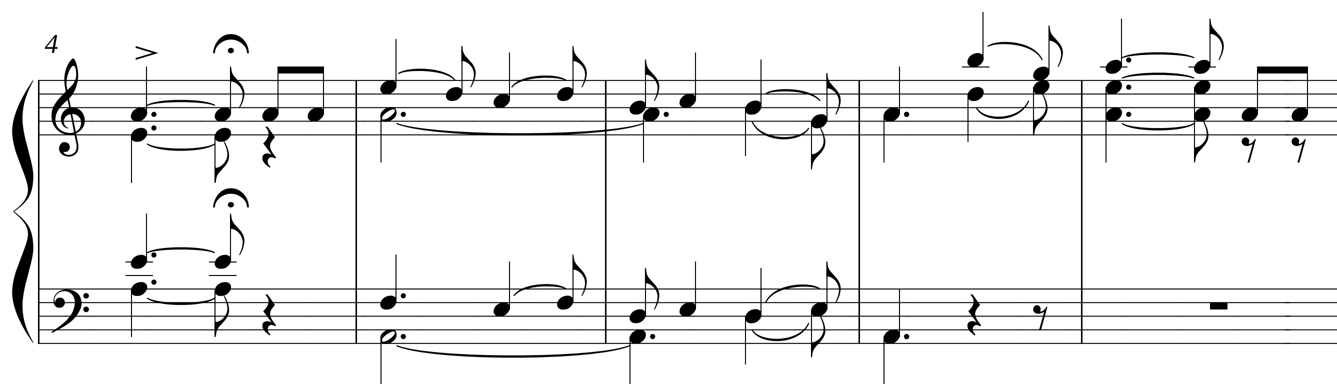

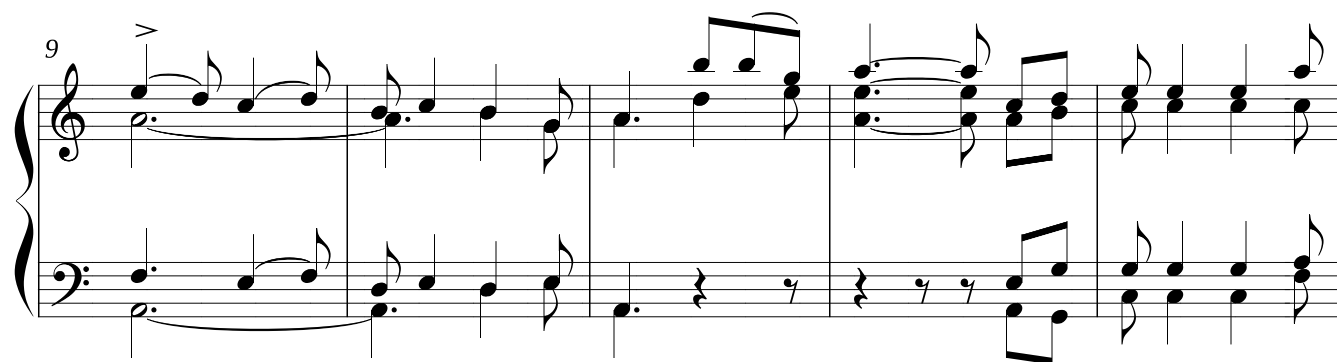

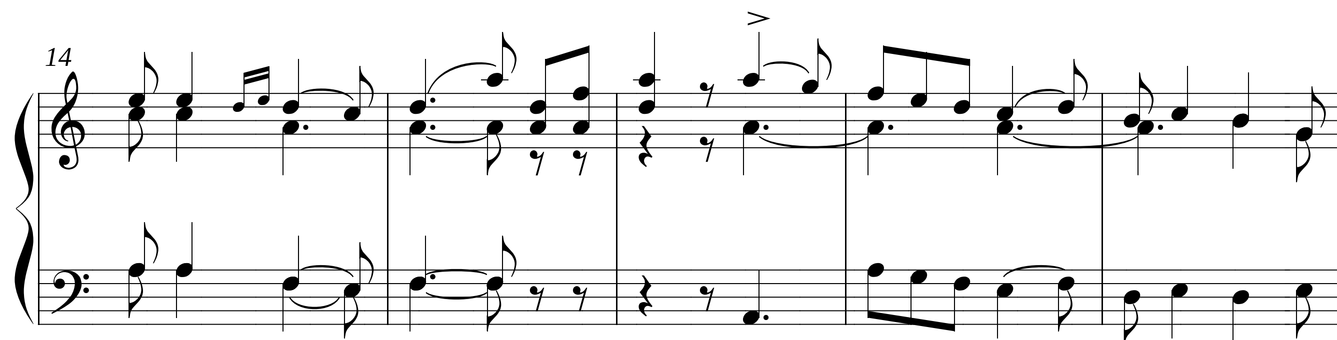

ՀԵՐՈՒՔ ՈՐԴԵԱԿՔ

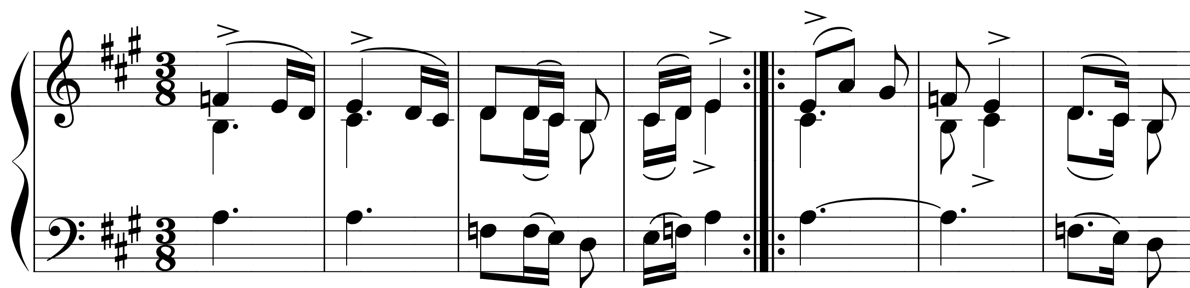
19

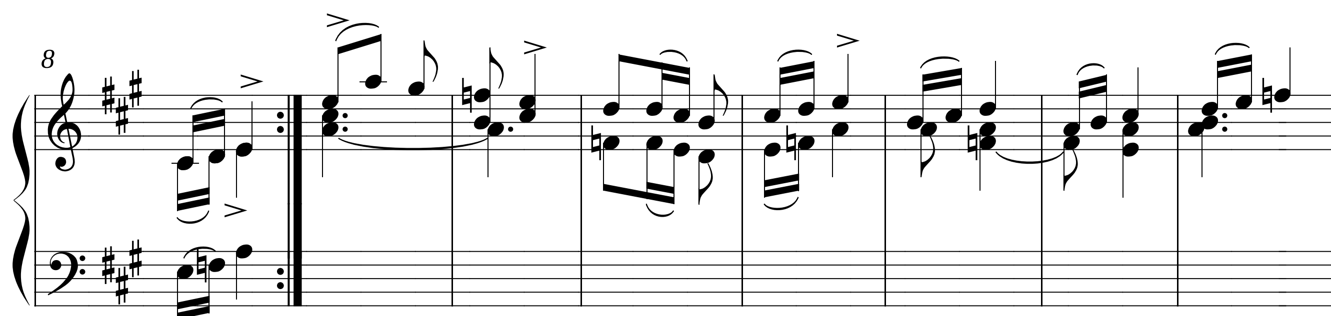
23

27

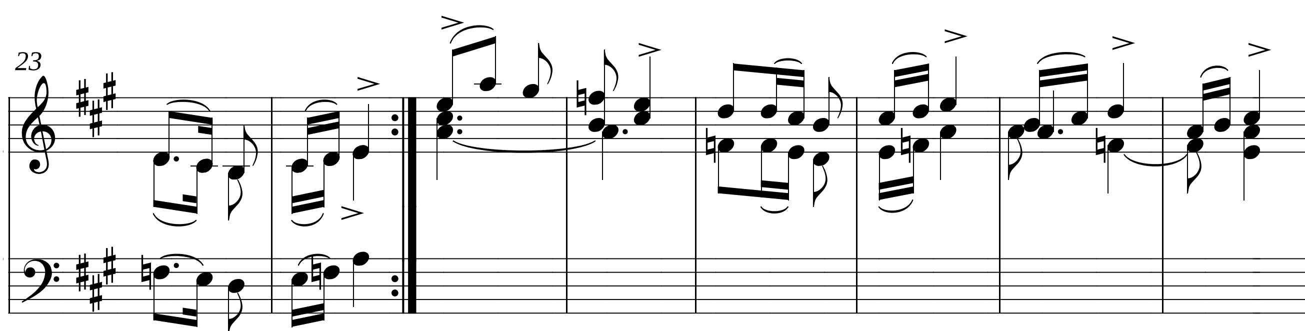
31

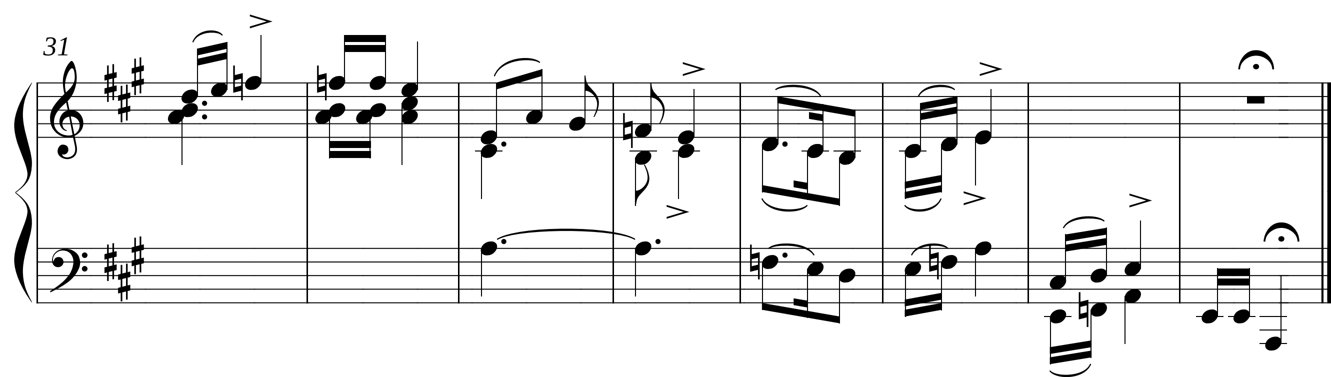
ՁԵՄ ԿՐՆԱՑ ԽԱՂԱՑ

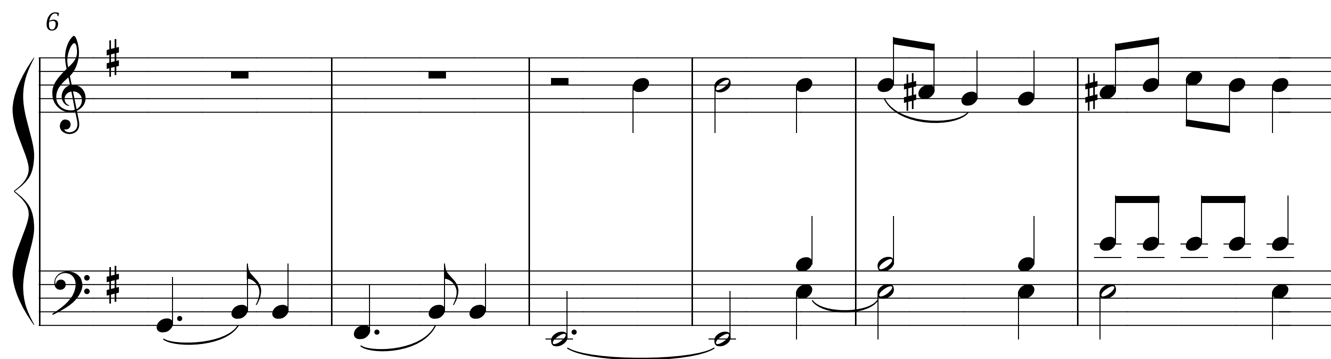

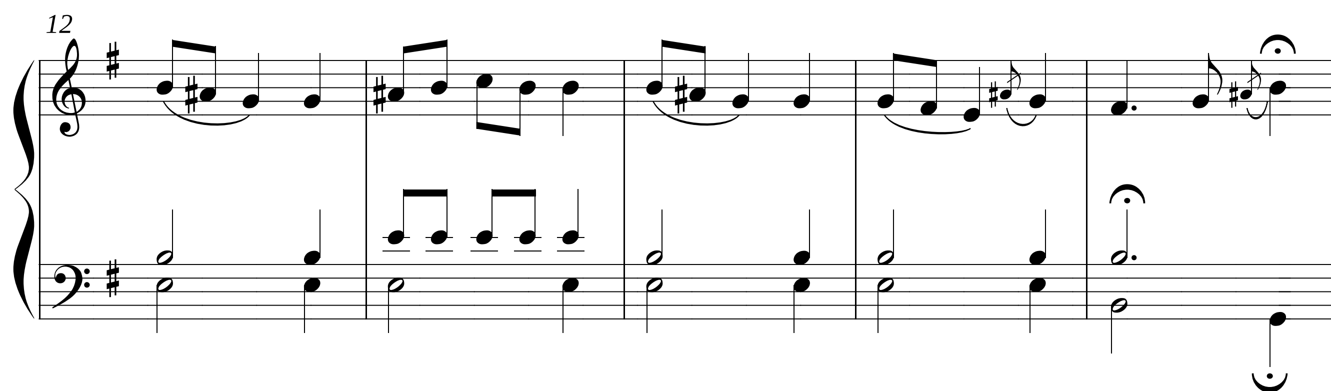

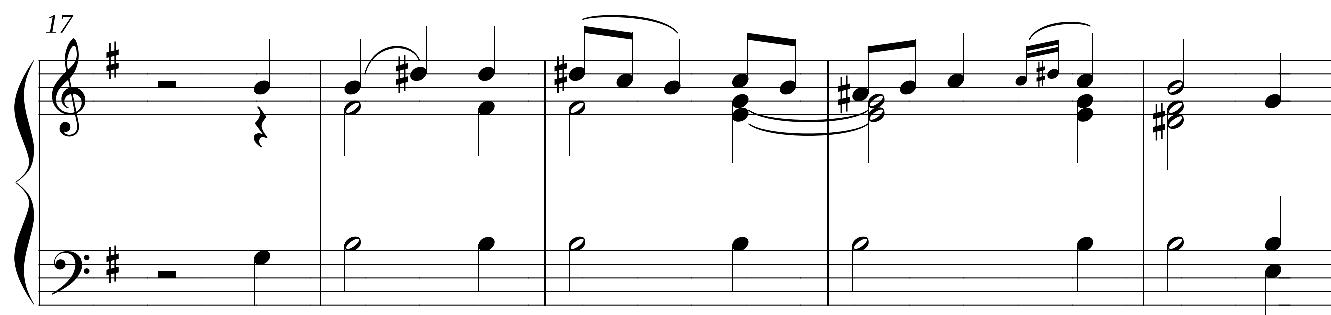

ՊՍՏԻ ՏՂԱՑ

22

28

33

39

44

50

55

59

63

67

ritard.

ԲԱՂԵՐ, ԴՈՒՔ ԿԱՆԱՉԵՑԷՔ

17

ff

p

22

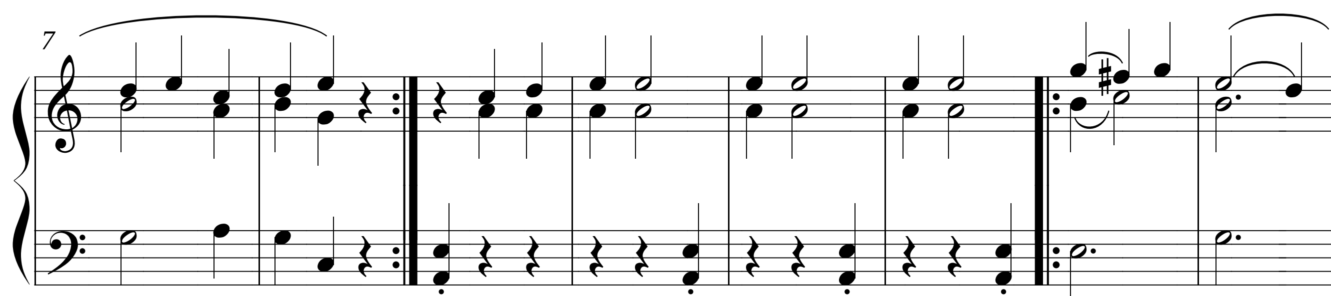
pp

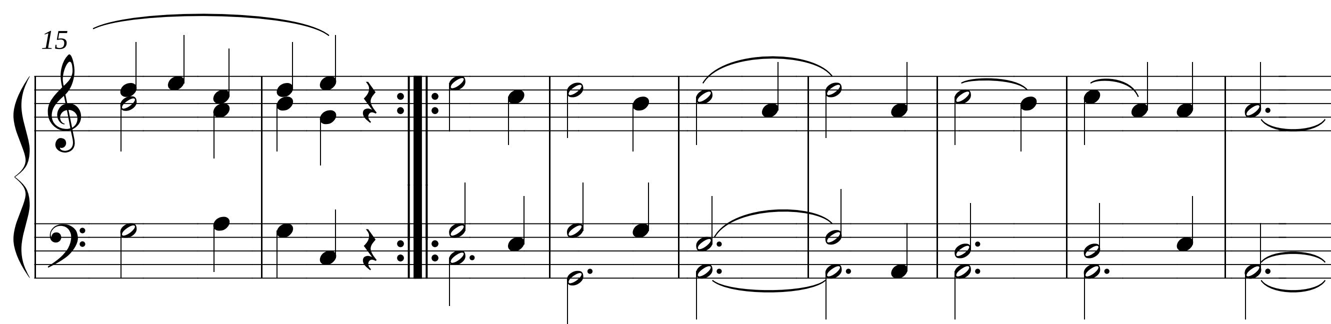
27

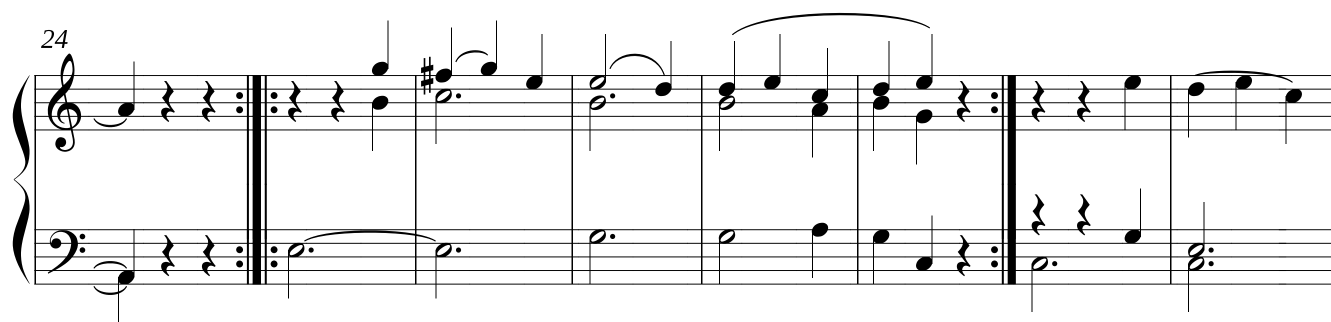
32

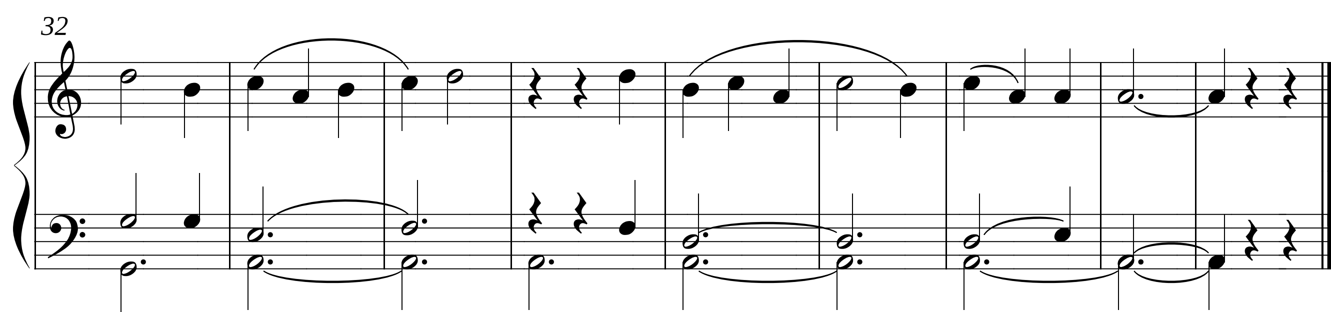
ԲԵՐԴԻՑԸ ԴՈՒՐՍ ԵԼԱՑ ԱԼԱԳԵԱԶ ՏԵՍԱՑ

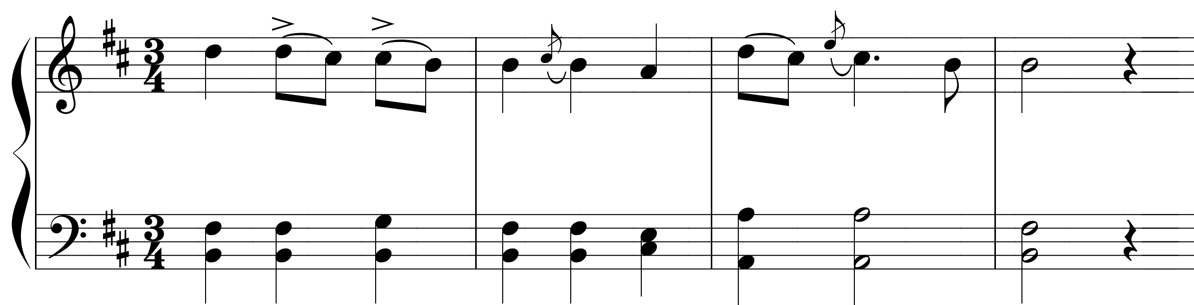

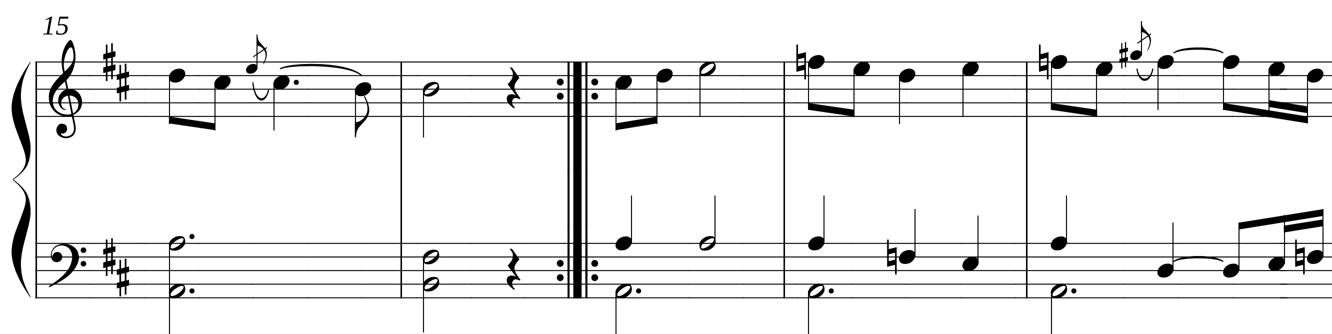

ՀՈՎ ԱՐԷՔ, ՍԱՐԵՐ ՋԱՆ

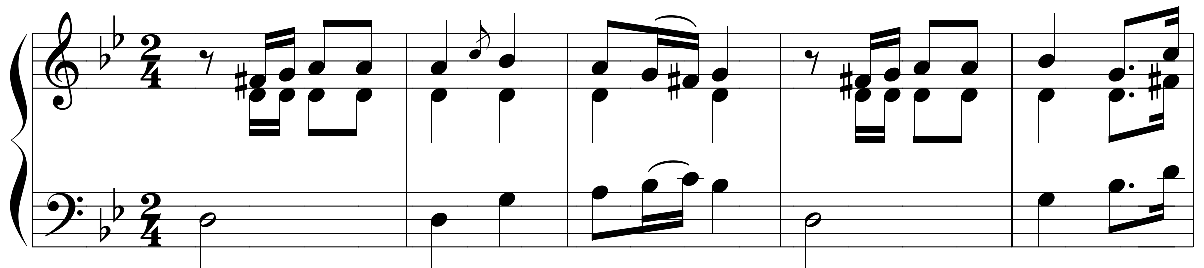
20

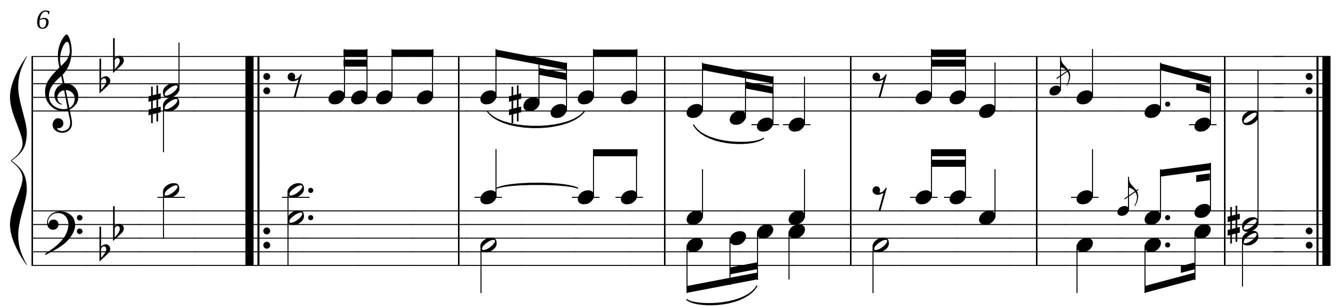
25

29

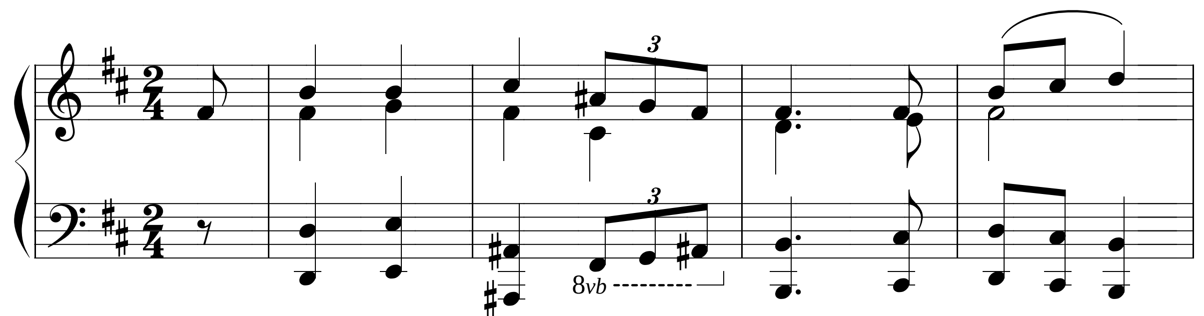
33

ՃԱԽԱՐԱԿ

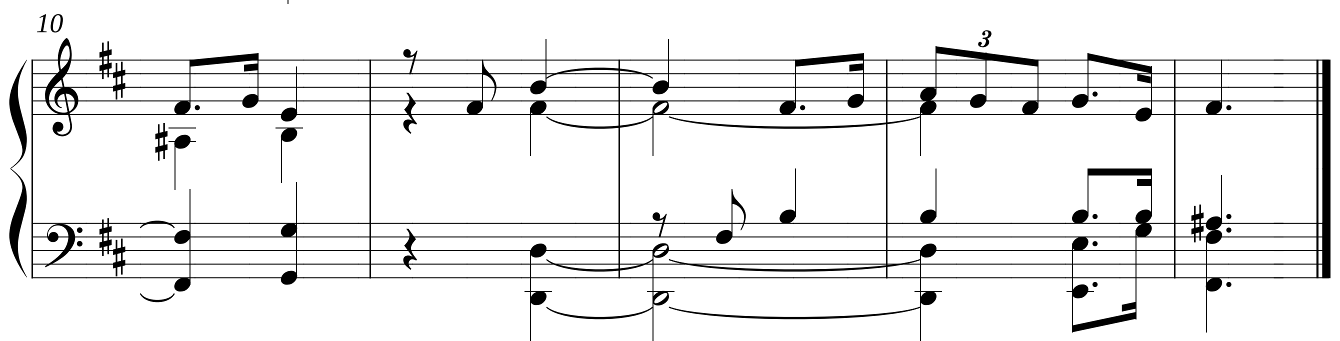

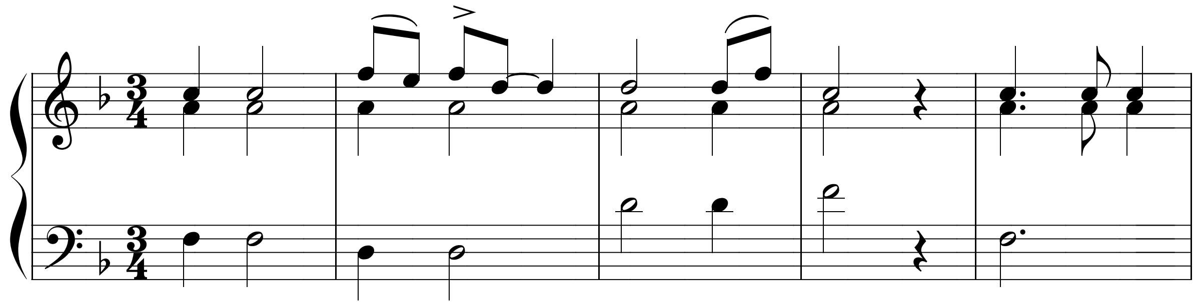
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

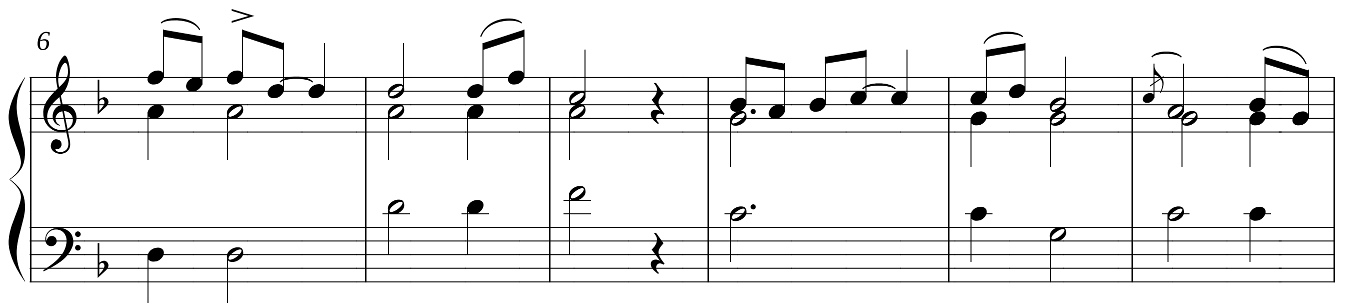

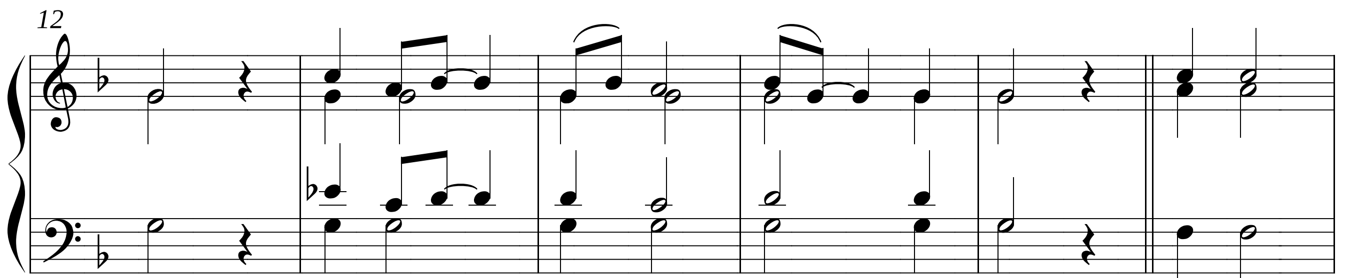

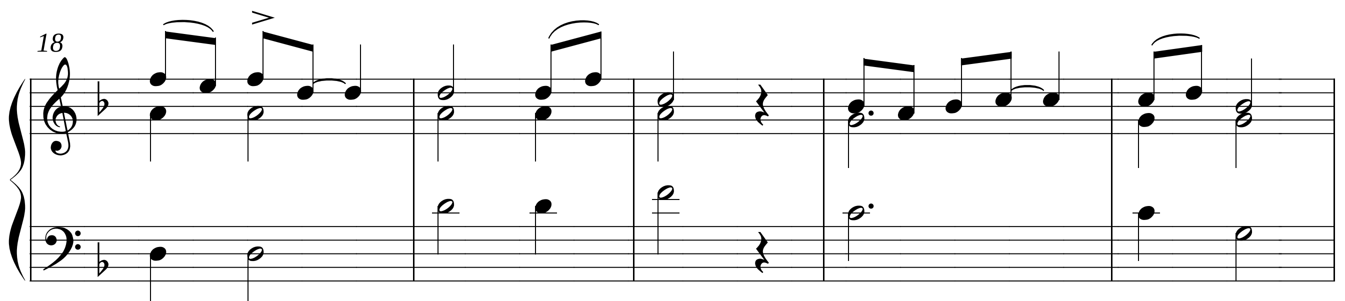

ԱՐԱԶԸ ՀԵՇՏԱՑԵԼ Ա

ԾԱՄԹԵԼ

4

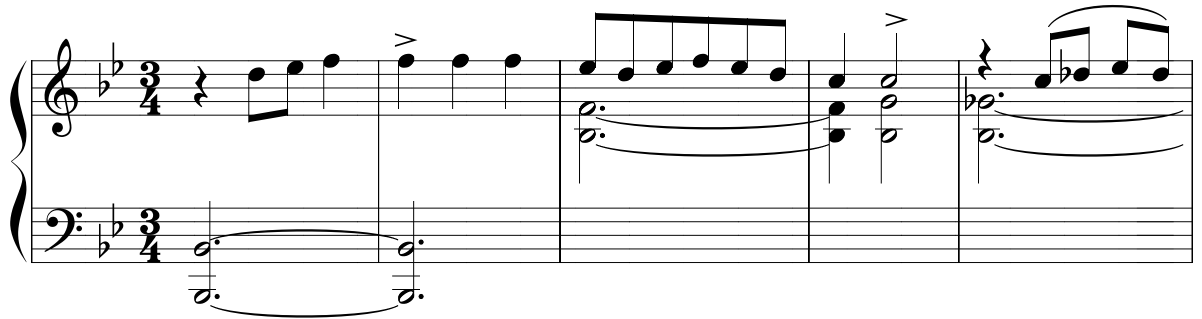
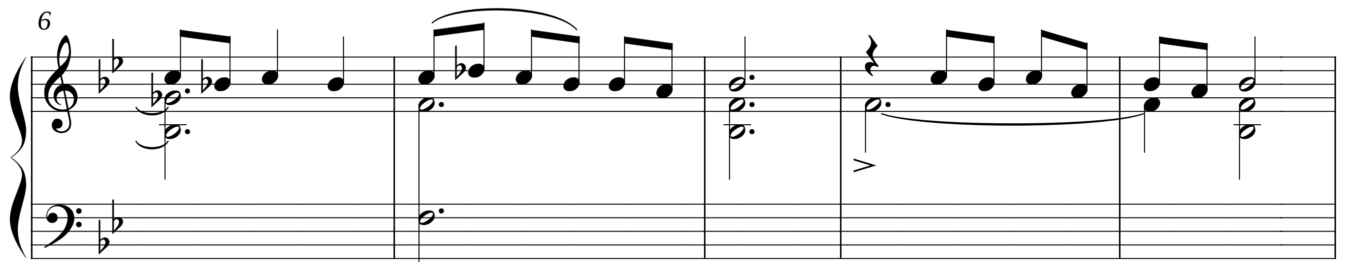
9

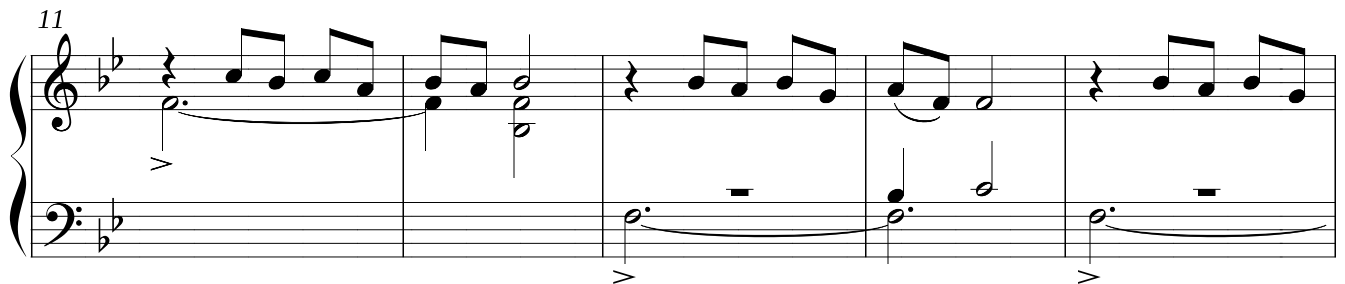
14

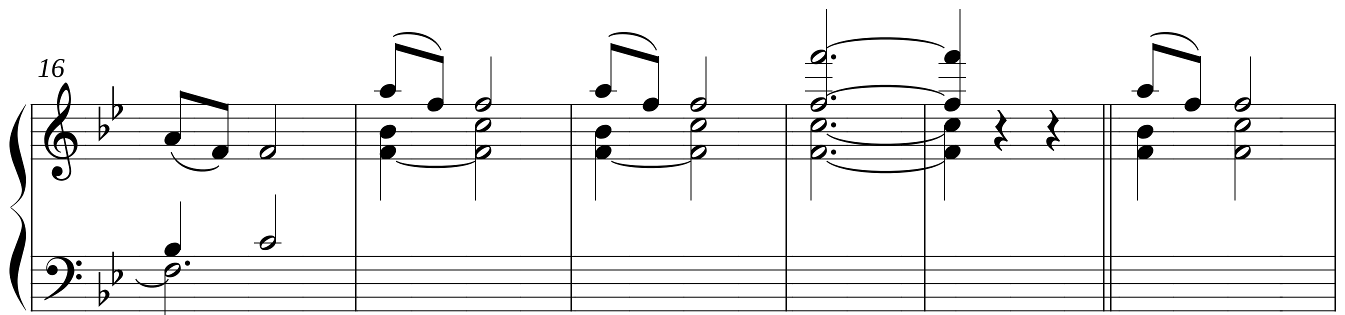
18

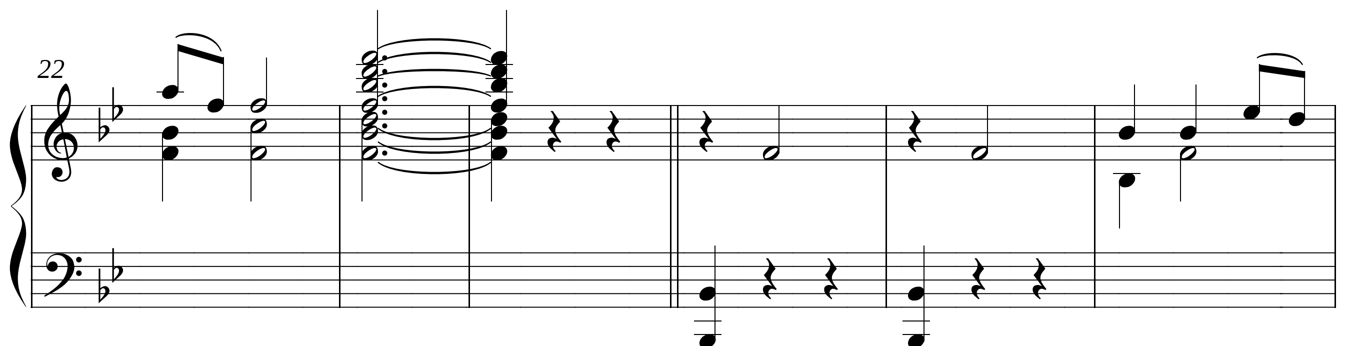
Յ Ա Ւ Ե Լ Ո Ւ Ա Ծ

ԵՐԵՔ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ ՆՈՒԱԳԱԽՄԲԻ ՀԱՄԱՐ
No. 1

28

33

39

44

49

54

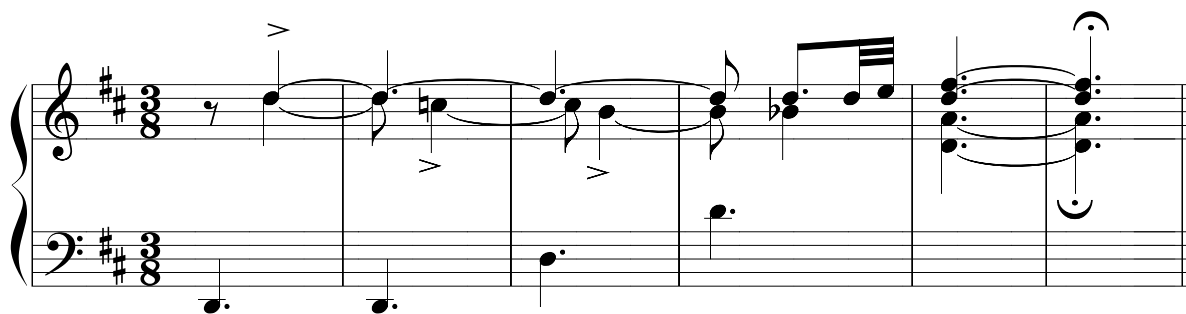
59

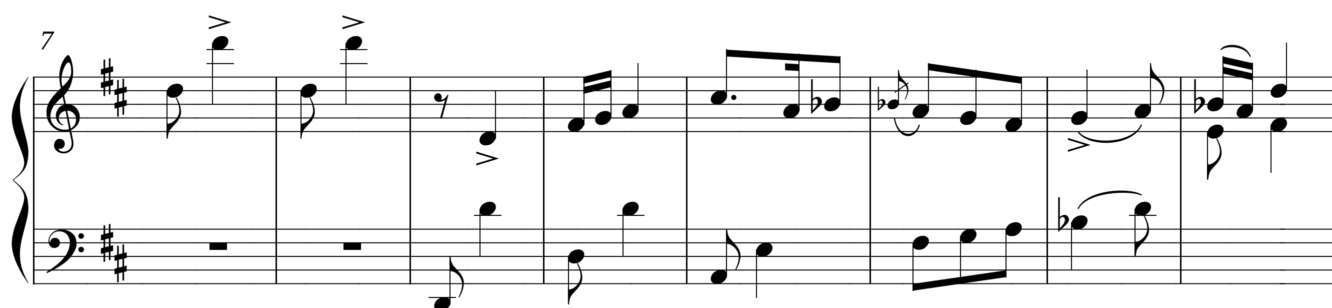
64

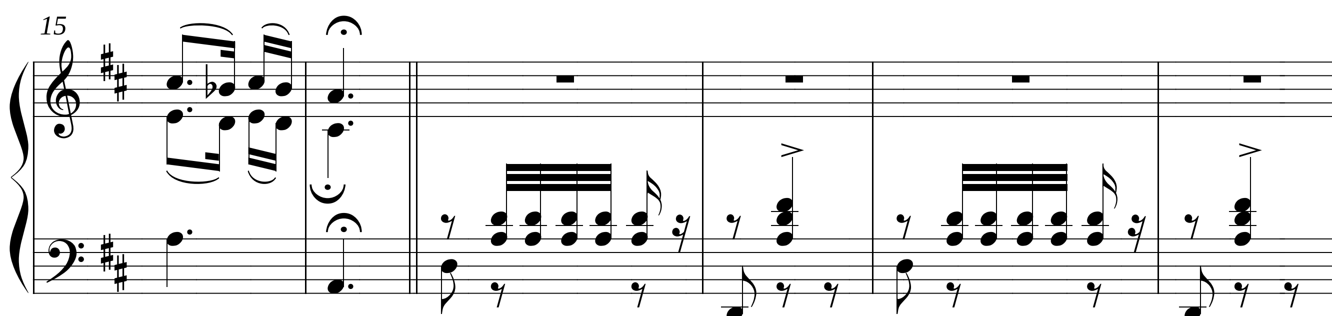
69

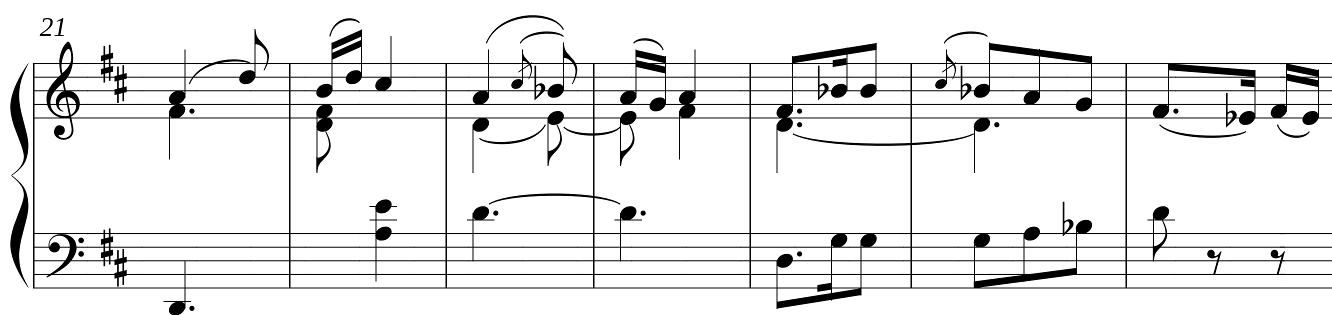
74

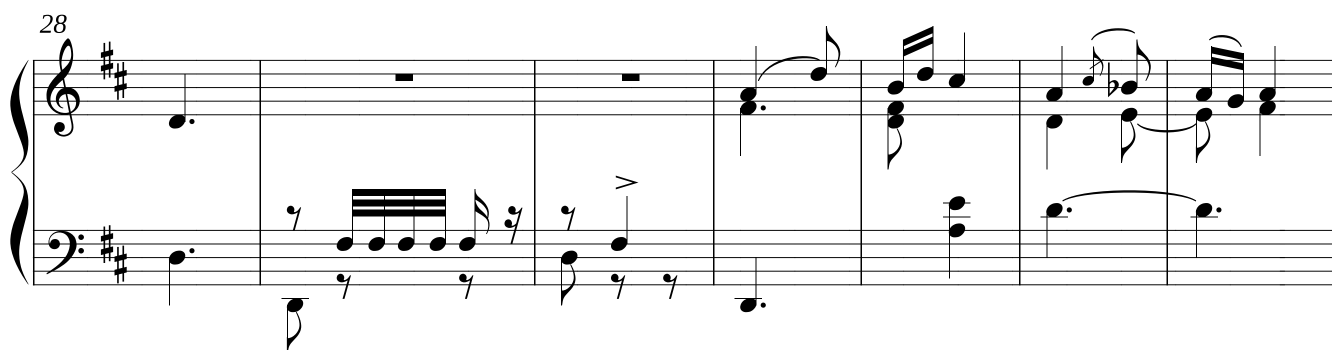
No. 2

35

42

48

55

62

69

76

83

90

8va

97

104

111

118

124

8va

130

8vb

8vb

8va

136

8va

142

148

154

159

p

pp

No. 3

7

12

17

22

27

32

36

ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ
ԵՒ
ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳԻՇԵՐԵՐԳ

Վերատպեցինք ըստ խորհրդահայ դաշնակահարուհի ու մանկավարժուհի փրոֆ. Աննա Ամբակումեանի խմբագրած օրինակին, որ լոյս տեսած է *Կոնցերտային պիէսներ դաշնամուրի համար* ժողովածուին մէջ, Երեւան, 1971, էջ 40-45:

ԵՐԳ ԱՌԱՆՑ ԽՕՍՔԻ

Ձեռագիրը կը գտնուի Երեւանի «Չարենց» Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանի Եկմալեանի դիւանին մէջ, թիւ՝ 6, ինքնագիր, թանաքագիր, կազմուած մէկ թերթէ: Խորագիրը եւ հեղինակին անունը գրուած են ռուսերէն:

որուն վրայ մատիտով կատարուած է սրբագրութիւնը:

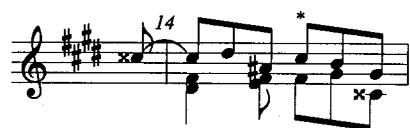
Հատուած 12.

Ձախ ձեռքը նախապէս եղած է այսպէս,

Հատուած 14.

Աջ ձեռքը գրուած է այսպէս.

Սոփրանոյին աստղանիշով նշանակուած ձայնաշիչը ըլլալու է *սօ տիէզ*՝ փոխան *սօ տուպլ տիէզի*:

Մնացած բոլոր ստեղծագործութիւններուն համար հիմք ծառայած է նոյն դիւանին մէջ գտնուող թիւ 29 ձեռագիրը, ինքնագիր, կազմուած 10 թերթէ: Դիւանի այլ թղթածրարներու մէջ կը գտնուին նաեւ նոյն եւ այլ դաշնակի երկերու անաւարտ սեւագրութիւններ:

Թիւ 29-ը կը բովանդակէ հետեւեալ ստեղծագործութիւնները՝ զորս կը թուենք ըստ հեղինակի ձայնագրած հերթականութեան ու նշած խորագիրներուն.

1.-*Հերիք որդեակք* (էջ 1). 2.-*Ջեմ կրնար խաղալ* (էջ 1ա). 3.-*Պստի տղայ* (կամ *Ի ննջմանէդ*) (էջ 2-2ա). 4.-Ժողովրդական *Բաղեր դուք* (էջ 3-3ա). 5.- *Ժողովրդական* (էջ 3ա-4). 6.-Ժողովրդական *Հով արէք* (էջ 4-4ա). 7.-Ժողովրդական *Մանիր մանիր* (էջ 4ա). 8.-*Ժողովրդական* (էջ 4ա). 9.-*Էսքիզ օրկեստրի* (ժողովրդական երգ) (էջ 5-5ա). 10.-*Անծանօթ հայ ժողովրդական երգ* (էջ 6). 11.-*Վիմ վգի* (էջ 6ա). 14.-*Էսքիզ օրկեստրի համար* (էջ 7-8ա). 15.-*Էսքիզ օրկեստրի համար* (էջ 9-9ա). 16.-Օրկեստր եւ խումբ (էջ 9ա). 17.-[Անվերնագիր, գրուած երկու տողի (չորս հնգագիծ) վրայ] (էջ 10-10ա):

Ինչպէս կը նկատենք, կը պակսին թիւ 12 եւ 13-ը: Կամ հեղինակը ջնջած է զանոնք, կամ ալ թերթը կորսուած է:

Եկմալեան չէ նշած նուագարանը: Սակայն անոնց հիւսուածքը, միակցուած երկու հնգագիծի առկայութիւնը կը յուշեն՝ որ անոնք նախատեսուած են դաշնակի համար:

Այս երկերուն մէկ մասը՝ իբրեւ մեներգ եւ խմբերգ, շատոնց հրատարակուած ու շրջանառութեան մէջ է շնորհիւ երաժշտագէտ Ռոպերթ Աթայեանի խմբագրած արժէքաւոր ժողովածուին (*տե՛ս* Մակար Եկմալեան, *Խմբերգեր եւ մեներգեր*, Երեւան, 1970): Վերջինին մէջ, սակայն, անոնցմէ քանի մը հատը հանդէս եկած են տարբեր խորագիրներով: Նկատի ունենալով տպագրուած տարբերակներուն արժանացած կատարողական ընդունելութիւնը եւ խուսափելու համար երկուութենէ, նախընտրեցինք այս տպագրութեան մէջ թիւ 29 ձեռագիրին խորագիրները նոյնացնել Աթայեանի խմբագրածին հետ: Հետեւաբար, *Ջեմ կրնար խաղալը* վերածած ենք *Ջեմ կրնայ խաղայի*, *Ժողովրդականը* (թիւ 5)՝ *Բերդիցը դուրս ելայ ալագեազ տեսայի*, *Մանիր մանիրը*՝ *Ճախարակի*, *Անծանօթ հայ ժողովրդական երգը*՝ *Արագը հեշտացել ա*, *Վիմ վգին*՝ *Ծամթելի*: *Էսքիզ օրկեստրի համար* երեք ստեղծագործութիւնները (թիւ 9, 14, 15) առանձնացնելով զետեղեցինք «Յաւելուած» գլուխին մէջ,

չչփոթելու համար բուն դաշնակի ստեղծա-գործութիւններուն հետ: Իսկ թիւ 16 եւ 17-ը՝ ակնյայտօրէն ընդգրկելով երգչախումբ, մեր

ՀՈՎ ԱՐԷՔ, ՍԱՐԵՐ ՋԱՆ

Համար 17.

Սրբագրութիւններով պատճառով յստակ չէ՝ թէ ձախ ձեռքի վերեւի ձայնին (թենոր) առաջին քառորդը *լա* է թէ ձայնահատ (silence):

Համար 18.

Սրբագրութիւններուն պատճառով յստակ չէ՝ թէ նոյն ձայնին վերջին քառորդը *լա* է թէ *մի*:

Համարներ 17-20.

Համար 20-ը կ'աւարտի կրկնողութեան նշանով, որուն սկիզբը չէ նշանակուած: Կամ ձեռագրական վրիպակով մը կրկնութեան սկիզբը (համար 17) մոռցուած է, կամ կրկնութիւնը սխալմամբ նշուած է եւ պէտք է ջնջուի, նկատի առնելով՝ որ նոյն նախադասութիւնը համարներ 25-28-ին մէջ կը հնչէ

ԱՐԱՋԸ ՀԵՇՏԱՑԵԼ Ա

Ձեռագիրը կը վերջանայ համար 20-ին, առանց վերջագիծի (‖), իսկ համար 16-ը կը կրէ կրկնագիծ (‖): Միաժամանակ, համար 9-ի սկիզբը եւ համար 20-ի վերջաւորութեան նշանակուած է մէկական խաչանիշ, որոնք ցոյց կու տան՝ թէ նախադասութիւններու տեղաշարժ տեղի պէտք է ունենայ: Կարելի է դիտարկումի ոլորտէն հեռու է:

Ստորեւ՝ ծանօթագրութեան կարօտ քանի մը հարց.

միայն մէկ անգամ:

Համար 29.

Սրբագրութեան պատճառով, յստակ չէ՝ թէ ձախ ձեռքը հետեւեալ երկու տարբերակներէն որ մէկն է.

առաջարկել երկու լուծում.

ա.-Համար 20-էն ետք կրկնել համարներ 9-16-ը, որոնցմով աւարտել ստեղծագործութիւնը:

բ.-Համարներ 17-20-ը տեղափոխել համար 9-էն առաջ:

ՀԱՅԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գահիրէի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան «Սաթենիկ Ճ. Չագըր հիմնադրամ»-ը՝ Հայկ Աւագեանի խմբագրութեամբ եւ ծանօթագրութեամբ լոյս ընծայած է հետեւեալ երաժշտական հատորները.

1.-**Տիգրան Չուհաճեան,** *Սուրբ, սուրբ,* քառերգի եւ սեննեկային նուագախումբի համար եւ *Հայր մեր,* սոփրանոյի, ալթոյի, իգական երգչախումբի եւ սեննեկային նուագախումբի համար, Գահիրէ, 1999 (74 էջ)

2.-**Տիգրան Չուհաճեան,** *Արշակ Բ.,* օփերա չորս արարով, իտալերէն լիպրեթթոյով, Գահիրէ, 2000

ա.-Դաշնակի եւ երգի համար (vocal score) (440 էջ)
բ.-Նուագագրութիւն (orchestral score) (804 էջ)
գ.-Առանձին նուագարաններ՝ կազմուած 24 հատորէ (1549 էջ)

3.-**Տիգրան Չուհաճեան,** *Աւէ Մարիա,* տարբերակներ, Գահիրէ, 2000 (82 էջ)

4.-**Տիգրան Չուհաճեան,** *Կաւոթ,* ջութակի, թաւ ջութակի, դաշնակի եւ հարմոնիումի համար եւ *Զորս փիւկ,* լարային եռանուագի եւ քառանուագի համար, Գահիրէ, 2000 (52 էջ)

5.-**Քրիստափոր Կարա-Մուրզա,** *Դաշնակի ստեղծագործութիւններ,* Գահիրէ, 2000 (34 էջ)

6.-**Ալեքսանդր Սպենդիարեան,** *Գուշակուհին,* քառաձեռն դաշնակի համար, Գահիրէ, 2000 (22 էջ)

7.-**Արքատի Քուկէլ,** *Էջեր ալպոմէն* եւ *Հայկական պար,* դաշնակի համար, Գահիրէ, 2000 (18 էջ)

الناشر
جمعية القاهرة الخيرية الأرمنية العامة
صندوق ساتنيج شاكر

دار نوبار للطباعة
رقم الإيداع: ١٨٠١٣/٢٠٠٠

ماكاريكماليان

مؤلفات البيانو

التحرير الموسيقى والتعليقات
هايج أفاكيان

القاهــرة
٢٠٠٠